

Rola sakramentu pojednania i pokuty w rozwoju życia chrześcijańskiego

The role of the sacrament of reconciliation and penance
in the development of Christian life

Tadeusz Zadykowicz

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska

tadeusz.zadykowicz@kul.pl

<https://orcid.org/0000-0002-1687-8286>

Ks. Andrzej Żarkowski CSMA. 2024. *Rola sakramentu pojednania i pokuty w rozwoju życia chrześcijańskiego w świetle nauczania papieża Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka*. Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II. Wydawnictwo Naukowe, ss. 294

Rozwój człowieka i dynamizm jego życia nie podlega dyskusji. Nikt nie kwestionuje faktu, że osoba ludzka ma wpisane w swoją naturę dążenie do stawiania sobie i osiągania coraz to nowych celów. Dyskusje rozpoczynają się wówczas, gdy próbuje się określić źródła i kierunki tego rozwoju oraz środki, jakie należy podjąć, by ten rozwój mógł się faktycznie urzeczywistnić. Takim dynamizmem cechuje się także życie chrześcijańskie, w tym życie moralne, które również ma swój początek, cel oraz środki służące osiągnięciu celu. Określenie tych środków i ich dobór, podobnie zresztą jak określenie źródeł i celów chrześcijańskiej egzystencji, nie jest jednak wolne od pewnych różnic i kontrowersji. Także i tutaj toczą się dyskusje na temat kierunków, w których to życie ma zmierzać, i dróg, na których ma ono osiągnąć możliwie najwyższy stopień rozwoju.

W te dyskusje zdaje się wpisywać książka ks. Andrzeja Żarkowskiego pt. *Rola sakramentu pojednania i pokuty w rozwoju życia chrześcijańskiego w świetle nauczania papieża Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka*. Autor, podejmując zagadnienie rozwoju życia chrześcijańskiego, chce wykazać

uprzywilejowane miejsce sakramentalnej spowiedzi w tym rozwoju. Paradoksalnie, dzisiaj nie jest to takie oczywiste. Dziś na różne sposoby próbuje się deprecjonować rolę tego sakramentu, poczynawszy od zaniedbań aż po próby prawnych zakazów spowiedzi, zwłaszcza dzieci. Nawet w samym Kościele, szczególnie na Zachodzie, praktyka spowiedzi indywidualnej jest coraz częściej krytykowana i *de facto* zanika.

Jaka jest zatem rola tego sakramentu w rozwoju życia chrześcijańskiego? Co traci człowiek w zakresie swego rozwoju, jeśli nie skorzysta z tego środka? Te pytania legły niejako u podstaw monografii ks. Żarkowskiego, ale zostały postawione w szerszym kontekście swoistego napięcia między doświadczeniem grzechu, a pragnieniem doskonałości; napięcia, w jakim żyje dzisiejszy człowiek. Dlatego autor szuka na nie odpowiedzi we współczesnym nauczaniu Kościoła, które siłą rzeczy dotyka aktualnych problemów.

Książka składa się z pięciu rozdziałów, poprzedzonych wstępem oraz dopełnionych zakończeniem, abstraktem w języku polskim i angielskim oraz wykazem bibliografii. Rozdział I został poświęcony samej istocie rozwoju życia chrześcijańskiego, przy czym autor skupia się na teologicznej wizji tego rozwoju. Opisuje powołanie do świętości jako zadanie wynikające z sakramentu chrztu. Przedstawia Kościół jako społeczność zbawienia. Wskazuje na sakramenty i inne środki pomocne w osiągnięciu chrześcijańskiej doskonałości. Rozdział ten należy zatem traktować jako niezbędny wstęp dla omawianej problematyki. Nie da się bowiem ukazać roli sakramentu pojednania i pokuty w rozwoju życia chrześcijańskiego nie określwszy wcześniej istoty, kierunków i środków tego rozwoju. Takie ujęcie wskazuje również, że autor dostrzega, iż sakrament pokuty jest – wprawdzie uprzywilejowanym – ale nie jedynym środkiem pomocnym w osiągnięciu chrześcijańskiej doskonałości.

W rozdziale II ks. Żarkowski ukazuje destrukcyjną rolę grzechu w rozwoju życia chrześcijańskiego i to we wszystkich relacjach, w jakich żyje człowiek: do Boga, do samego siebie, do innych ludzi, w tym do współwyznawców w ramach wspólnoty Kościoła i wreszcie do świata stworzonego. Rozdział ten uzasadnia potrzebę zaangażowania się człowieka we własny rozwój. Skoro bowiem skutki grzechu popełnione przez niego okazują się być tak destrukcyjne, to i jego działanie powinno być wielopłaszczyznowe. Ta część książki uświadamia, że rozwój człowieka nie ogranicza się tylko do niego samego, ale obejmuje również jego relacje do Boga, do bliźnich i do świata.

O ile pierwsze dwa rozdziały stanowią niezbędny wstęp, rozdział III jest już bezpośrednio poświęcony sakramentowi pojednania i pokuty oraz jego uzdrowieńczej roli. Wewnętrzny układ tego rozdziału odpowiada omówionym wcześniej poszczególnym płaszczyznom życia, w które grzech wnosi swoje niszczące działanie i obejmuje rolę sakramentu pokuty w powrocie do

przebaczającego i miłosiernego Boga, w pojednaniu z samym sobą, ze wspólnotą Kościoła, z innymi ludźmi oraz z całym stworzeniem.

Rozdział IV jest swoistą diagnozą współczesnego podejścia do sakramentalnej spowiedzi. Autor rozpoznaje w tym podejściu stan kryzysu i stara się odkryć nie tylko jego przejawy, ale również źródła i skutki. Zwrócenie uwagi na zjawisko utraty poczucia grzechu oraz na błędne postawy zarówno penitentów, jak i spowiedników, jest jak najbardziej uzasadnione w kontekście głównego problemu pracy. Nie da się bowiem uczynić z sakramentu pokuty istotnego narzędzia rozwoju życia chrześcijańskiego, jeśli nie przewyżczy się wszystkich błędnych teorii i postaw zarówno penitentów, jak i spowiedników.

Rozdział V ma charakter praktyczny i zawiera propozycje, sugestie, i postulaty dotyczące odnowy sakramentu pojednania i pokuty pod kątem jego roli w rozwoju życia chrześcijańskiego. Wychodząc od posłuszeństwa Chrystusowi i Kościołowi, ks. Żarkowski wskazuje na potrzebę formacji kandydatów do kapłaństwa, spowiedników, penitentów oraz na nowe formy duszpasterskie dowartościowujące ten sakrament (jubileusze, nowa ewangelizacja, nowe formy komunikacji, inicjatywa „24 godziny dla Pana”, „noc konfesjonałów”). Wszystkie te postulaty są o tyle ważne, że od ich spełnienia zależy to, na ile sakrament pojednania i pokuty spełni swoją rolę w rozwoju życia chrześcijańskiego.

Książka ks. Andrzeja Żarkowskiego wpisuje się z jednej strony we współczesną refleksję nad dynamiczną naturą człowieka, a z drugiej – w dyskusję nad rolą sakramentów w życiu moralnym oraz w rozwoju osobowym. O ile istnieje dość powszechna zgoda co do tego, że w godność osoby wpisane jest wezwanie do nieustannego rozwoju, do dojrzewania na pewną miarę, to rola sakramentów w tym wzrastaniu budzi więcej kontrowersji. Ta rola przez wielu jest niedoceniana, a przez niektórych nawet kwestionowana. Żyjemy jednak w dobie kryzysu moralnego, który może być opisywany na różne sposoby. Autor patrzy na ten kryzys przez pryzmat kryzysu postaw pokutnych, licznych przejawów autodestrukcji, zaburzeń wewnętrznej harmonii i popadania w wewnętrzne sprzeczności i konflikty, alienacji i wydziedziczenia z człowieczeństwa. Kluczową rolę przypisuje jednak zjawisku utraty poczucia grzechu, które z kolei jest owocem postępującego sekularyzmu.

Zauważając, że w przeszłości Kościół dostrzegał w sakramencie pokuty drogę do odnowy życia indywidualnego i społecznego (nauczanie Piusa V), ks. Żarkowski bada pod tym kątem nauczanie ostatnich papieży, by – jak mówi – przekonać się, czy dowartościowanie roli sakramentu pokuty w rozwoju życia chrześcijańskiego, a także w jego odnowie, znajduje odzwierciedlenie w ich wypowiedziach (s. 10). Celem autora jest zatem wykazanie, że sakrament pokuty odgrywa istotną rolę w rozwoju życia chrześcijańskiego także współcześnie. Cel ten został osiągnięty. Ksiądz Żarkowski rzeczywiście udowodnił, że owoce

korzystanie z sakramentów, w tym z sakramentu pojednania i pokuty, może być drogą tego wzrastania.

Analizując nauczanie trzech papieży, autor wskazuje najpierw na samą istotę i cele, ku którym ma zmierzać rozwój życia chrześcijańskiego. Ksiądz Żarkowski identyfikuje te cele ze świętością i dążeniem do zbawienia. Następnie wskazuje na niezbędny fundament rozwoju życia chrześcijańskiego, którym jest łaska sakramentu chrztu. Bez tego fundamentu chrześcijaninowi groziłby aktywizm, który zresztą dotyka wielu współczesnych, chcących się rozwijać wyłącznie dzięki własnym siłom. Autor słusznie podkreśla rolę sakramentów w rozwoju życia chrześcijańskiego, przy czym równie słusznie nie postrzega ich wyłącznie jako źródeł łaski, pomocy, narzędzi, ale także jako źródła wezwań moralnych, które wyznaczają człowiekowi stosowne do etapu życia cele. Sygnalizuje rolę wszystkich sakramentów w rozwoju życia chrześcijańskiego, choć – zgodnie z postawionymi sobie celami – koncentruje się na sakramencie pojednania i pokuty. Wskazuje również na inne, pozasakramentalne środki rozwoju życia chrześcijańskiego, jak: słuchanie Słowa Bożego, modlitwę, post, jałmużnę, praktykę miłosierdzia, przykład świętych, wypełnianie obowiązków własnego stanu, okresowych ćwiczeń duchowych (np. rekolekcji) itp.

Ksiądz Żarkowski uzasadnia szczególną rolę sakramentu pokuty w pracy nad odrodzeniem religijno-moralnym. W indywidualnym pojednaniu człowieka z Bogiem dostrzega drogę do pojednania z samym sobą, z braćmi, z Kościołem, z całym stworzeniem, zaś w posłudze jednania ludzi z Bogiem i pomiędzy sobą – podstawowe zadanie Kościoła. Dobrze, że autor nie zamknął rozwoju człowieka w sferze indywidualnej, ograniczonej do własnej osoby, ale ukazał wszystkie wymiary tego rozwoju, a więc także relacje do Boga, bliźnich, do świata. Taki integralnie rozumiany rozwój odróżnia stanowisko chrześcijańskie od wielu koncepcji niechrześcijańskich. Z książki przebija przesłanie: nie jest prawdziwym rozwój ten, który zamyka człowieka na Boga; który odseparowuje go od ludzi; który nie uwzględnia życia człowieka pośród świata i innych stworzeń.

Autorowi udało się odsłonić bardzo pozytywną, optymistyczną wizję pokuty, w przeciwieństwie do panujących tu i ówdzie przekonań o poniżającym, i wręcz frustrującym jej charakterze. Co więcej, autor docenił jej całościowy charakter. Nie jest ona bowiem tylko aktem towarzyszącym sakramentowi, ale rozciąga się na całe życie i wszystkie jego obszary. Zasługą ks. Żarkowskiego jest całościowe opracowanie zagadnienia sakramentu pokuty jako uprzywilejowanego środka rozwoju życia chrześcijańskiego. Autor bowiem nie skupił się wyłącznie na jakimś jednym aspekcie, ale w sposób wszechstronny, choć syntetyczny, nakreślił szeroką panoramę dobroczynnych skutków sakramentu pokuty.

Ukazanie ludzkiego rozwoju w powiązaniu z sakramentem pojednania i pokuty pozwoliło ks. Żarkowskiemu na dowartościowanie elementu nadprzyrodzonego (łaski) w tymże rozwoju. Prawdziwy rozwój jest bowiem zawsze

owocem współpracy człowieka z darem Boga. Tym samym książka jest odpowiedzią na współczesne aktywizmy i naturalizmy z jednej strony oraz janse nizmy i kwietyzmy z drugiej. Monografia ks. Żarkowskiego odsłania żmudny proces rozwoju życia chrześcijańskiego. Autor używa zresztą trafnego porównania tego procesu do drogi. Na tym tle przedstawia także pozytywny obraz nawrócenia, które nie jest tylko odwróceniem się od grzechu i walką z nim, ale zwróceniem się ku Bogu i odnalezieniem celu swego życia i swojej przemiany.

Sakrament pokuty, owocując uzdrowieniem relacji, ukierunkowuje na pewien obraz, który ma dopiero zostać urzeczywistniony. Pobudza on zatem aspiracje człowieka ku temu co większe, piękniejsze, lepsze niż stan obecny. Aby jednak tak się stało, muszą zostać przezwyciężone pewne tendencje w samym Kościele (np. rytualizm, indywidualizm, zbyt powierzchowne korzystanie z sakramentu czy traktowanie go jako rodzaj terapii), które nie pozwalają uczynić z niego pomocy w rozwoju życia chrześcijańskiego. Autor demaskuje te tendencje i ukazuje spowiedź jako swoiste środowisko, gdzie człowiek ma szansę odkryć swoją tożsamość, wartość i właściwe mu miejsce w świecie.

Momentami można mieć wrażenie, że ks. Żarkowski, opisując niektóre zagadnienia (np. skutki grzechu czy sakrament pokuty jako taki), nie wiąże ich bezpośrednio z kwestią rozwoju życia chrześcijańskiego. Jednak lektura całej książki nie pozostawia wątpliwości, że treści te są ostatecznie podporządkowane głębszemu ujęciu problemu zasadniczego, co zresztą wybrzmiewa wyraźnie we wstępach i podsumowaniach poszczególnych części. Tak więc w służbę owemu dynamizmowi zostają niejako wprzęgnięte głębokie analizy dotyczące samego grzechu, a także całego procesu nawrócenia z tzw. aktami penitenta włącznie oraz zagadnienia dotyczące formacji przyszłych i obecnych spowiedników.

Na uznanie zasługuje zarówno merytoryczna, jak i formalna strona opracowania. Ksiądz Żarkowski dokonał wnikliwej analizy bogatego nauczania Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka, posiłkując się umiejętnie istniejącymi opracowaniami oraz literaturą pomocniczą. Książka ma charakter wybitnie źródłowy, o czym świadczą przypisy, które w większości są odnośnikami do dokumentów trzech papieży, i to głównie na nich autor opiera swoje wnioski dotyczące wieloaspektowości papieskiego nauczania oraz rozwoju doktryny Kościoła, a zarazem jej niezmienności. A niezmienność ta wynika z wierności Ewangelii, zaś rozwój związany jest nade wszystko ze zmieniającymi się warunkowaniami zewnętrznymi.

Precyzyjne określenie celu rozwoju życia chrześcijańskiego oraz roli sakramentu pojednania i pokuty w realizacji tego dynamizmu jest ujęciem oryginalnym i – ze względu na współczesny kryzys postaw pokutnych – bardzo aktualnym. Autor wykazał istotną rolę sakramentu pojednania i pokuty w rozwoju życia chrześcijańskiego. Ze świadomością, że Kościół zawsze

przywiązywał dużą wagę do tego sakramentu, przedstawił nauczanie współczesnego Magisterium na ten temat w powiązaniu z aktualnym kontekstem zagadnienia.

TADEUSZ ZADYKOWICZ – prof. nadzw. w Katedrze Teologii Moralnej Fundamentalnej i Ekumenicznej Instytutu Nauk Teologicznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. Zainteresowania naukowe: dzieje teologii moralnej, moralność życia religijnego; współczesny kontekst życia religijno-moralnego; biblijne oraz kulturowe przesłanki moralności; rola wzorów osobowych w chrześcijańskim życiu moralnym.